

"Koronavirus pandemiyası: elmi tədqiqatlardan

Hazırkı dövrdə ölkədə COVID-19 pandemiyası ilə əlaqədar aparılan elmi-tədqiqatların vəziyyətinin qiymətləndirilməsi, müvafiq vüq xəritəsinin müəyyənləşdirilməsi, ilkin nəzəri və klinik nəticələrin elmi ictimaiyyətin nəzərinə çatdırılması üçün alim və mütəxəssisləri vahid virtual məkəndə toplamağa olan ehtiyacı nəzərə alaraq Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası müvafiq problemlər üzrə beynəlxalq onlayn konfrans keçirilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etmişdir. Azərbaycanı, eləcə də ABŞ, Birləşmiş Krallıq, Fransa, Cənubi Koreya, Türkiyə və İrani təmsil edən 250-dən çox alim və mütəxəssisin iştirakı ilə 4-6 avqust tarixlərində baş tutmuş konfransda 9 plenar və 36 simpoziumal maruzə dinlənmişdir. Sonda konfrans iştirakçıları adından ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevə müraziət ünvanlanmışdır.

COVID-19 koronavirus pandemiyası ayırdır bütün dünyanı gərgin vəziyyətə saxlamaqdadır. Bu günə kimi planetə 20 milyona qədər insan bu xəstəliyə yoluxmuş, onlardan 750 minə yaxını həyatını itirmişdir. Başarıyla yəşənmiyə qarşı mübarizədə ciddi şəkildə davam etsə də, hələ ki, ne yayılmışı dayandırmıq, nə də xəstəliyə qarşı effektiv vaxsın və dərmanların hazırlanmasını ciddi uğurlar əldə etmək mümkün olamırmışdır.

Pandemiyanın elan edildiyi vaxtdan bu günə qədər onunla mübarizədə fərqlənən, ölkə qarşısında və effektiv tədbirlər görən ölkələr sırasına Azərbaycan Respublikası da yer almışdır. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında müdriyyət və uzaqgörənliklə həyata keçirilmiş çoxşaxəli qabaqçılıq tədbirlər, pandemiyanın iqtisadiyatala vurdığı zərər bəhrə fəonda insaniyyəti sağlamlığı və sosial təminatının ön planına çəkilməsi ölkəmizi göz-görünməz düşmənin ilk həmlələrindən xilas edə bilmişdir.

Koronavirus və onun yayılması nəticəsində yaranmış problemlərə bağlı elmi ictimaiyyətin üzərinə çox böyük vəzifələr düşdüğü nəzərə alınaraq, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında və digər dövlət qurumlarının elmi tədqiqat müəssisələrində COVID-19 xəstəliyinə qarşı mübarizə istiqamətində ölkə Prezidentinin tapşırıqları ciddi şəkildə icra edilmişdir. Kütləvi informasiya vasitələri, televiziya kanallarında, informasiya agentliklərinin büləntələrində, internet portallarında, sosial şəbəkələrdə çoxşaxəli məqalələr dərc olunmuş, müsahibələr verilmiş, müraziətlər edilmiş, geniş və əhatəli təbliğat və maarifləndirmə işləri aparılmışdır. Bu prosesə virusların tədqiqat, onlara qarşı vaxsın və terapevtik dərmanların hazırlanmasını üzrə dünyanın aparıcı ölkələri və mərkəzlərində fəaliyyət göstərən azərbaycanlı alimlər də cəlb edilmişdir. Lakin bütün atılan addımlara baxmayaraq, dünyədə olduğu kimi, Azərbaycanda da hələ ki, pandemiyaya tam qalib gəlmək mümkün olamırmışdır.

AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsi və AMEA-nın Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu müvafiq problemləri əhatə edən "Koronavirus pandemiyası: elmi tədqiqatlardan sağlamlıq gələcəyin təminatına doğru" mövzusunda beynəlxalq onlayn konfrans keçirilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etmişdir. Bu təşəbbüs AMEA-nın rəhbərliyi tərəfindən müsbət qarşılanmış və onun keçirilməsi hətərfəli dəstək verilmişdir.

Konfransın müvəzəlin çox geniş olmuş, ən müxtəlif sahələri əhatə etmişdir. O cümlədən aşağıdakı əsas istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir:

- yeni pandemiyə və epidemiyə təhükələrinin qarşısının alınmasında müasir elmi biliklərin və innovativ texnologiyaların tətbiqi, beynəlxalq əməkdaşlıq və milli biotəhlükəsizlik çərçivələri;
- təkamül və epidemiologiya, gələcək risklər;

- viral müxtəliflik, koronaviruslar dünyası, onların təkamül dinamikası;
- yeni koronavirusların yaranması və onlara qarşı immunitətin inkişafı üçün populyasiya genom tədqiqatları;
- COVID-19 pandemiyasının diaqnostika və müalicə üsulları;
- viruslara qarşı mübarizədə peyvəndlərin, antiviral dərmanların, bitki təbii birləşmələrinin tətbiqi;
- epidemik alovların hətərlərinin proqnozlaşdırılması, riyazi modellər;
- pandemiyalar və biotek problemlər;
- mikrobiologiya, virusologiya və molekulyar biotexnologiya elmlərinin gələcək inkişaf perspektivləri.

Beynəlxalq konfransın işinin gələcək səviyyəyə qurulması üçün AMEA-nın prezidenti akademik Ramiz Mehdiyevin sədrliyi ilə konfransın təşkilat komitəsi yaradılmışdır. Təşkilat komitəsinə AMEA-nın vitse-prezidenti akademik İradə Hüseynova (sədr müavini), Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Səhiyyə Komitəsinin sədri akademik Əhliman Əmiraslanov, Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin sədri Qoşqar Təhməzi, Tibbi Ərazi Bölmələrinin İdarəetmə Birliyinin (TÖBİB) sədri, tibb üzrə fəlsəfə doktoru Ramın Bayramlı, AMEA prezidentinin müvəziri, akademik Əli Abbasov, Azərbaycan Tibb Universitetinin rektoru, tibb elmləri doktoru, professor Garay Garaybəyli, Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Xəzasi Təhlükəli İnfeksiyalara Nəzarət Mərkəzinin baş direktoru, tibb üzrə fəlsəfə doktoru Natiq Xəlilov, Azərbaycan Respublikasının baş infeksionisti, tibb üzrə fəlsəfə doktoru Cəlal İsayev, ATU-nun I Cərrahi xəstəliklər kafedrasının müdiri AMEA-nın müxbir üzvü Nuru Bayramov, AMEA-nın Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun (MBBİ) laboratoriyası müdiri AMEA-nın müxbir üzvü İlham Şahmurov, Kəmbir Tibbi Tədqiqatlar Şurası Molekulyar Biologiya İnstitutunun (Birləşmiş Krallıq) qrup rəhbəri, MBBİ-də beynəlxalq laboratoriyasının müdiri professor Qorib Mürgüdoğ, ABŞ-nin İndiana Əioelmlər Tədqiqat İnstitutunun professoru, MBBİ-də beynəlxalq laboratoriyasının müdiri professor Vidadi Yusubov, TÖBİB-in Tibbi Profilaktika İnstitutunun direktoru professor Adil Alahverdiyev, Akdeniz Universitetinin (Türkiyə) professoru, MBBİ-də beynəlxalq laboratoriyasının müdiri AMEA-nın müxbir üzvü Tarlan Məmmədov, Pusan Milli Universitetinin (Cənubi Koreya) tədqiqatçı-professoru, MBBİ-də beynəlxalq laboratoriyasının müdiri professor İsmayil Zulfəqarov və digər tanınmış alimlər daxil olmuşlar.

Konfrans 4-5 avqust tarixlərinə planlaşdırılmış, lakin burada müzakirə edilən problemlərin, elmi elan etmə və simpoziumal çıxışların, xarici ölkələri təmsil edən alimlərin birgə aparıcı elmi diskussiyaların böyük maraq doğurması nəticəsində onun işi daha bir gün uzadılmışdır.

Konfransın 4 avqustda keçirilən açılış iclasında Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin, TÖBİB-in rəhbər şəxsləri, AMEA-nın birinci vitse-prezidenti akademik İsa Həbibbəyli, vitse-prezidenti akademik İradə Hüseynova, Rəsim Əliquliyev, Dilqəm Tağıyev, AMEA-nın akademik-katibi AMEA-nın müxbir üzvü Əminə Sadıqov, AMEA-nın müxbir üzvü Əminə Sadıqov, AMEA-nın Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinə daxil olan elmi müəssisələrin direktorları, müvafiq problemlər üzrə ölkədə və xaricdə çalışan azərbaycanlı alimlər, ABŞ, Birləşmiş Krallıq, Fransa, Cənubi Koreya, Türkiyə və İrandan olan mütəxəssislər, eləcə də bir sıra əidiyyətli dövlət qurumlarının nümayəndələri iştirak etmişdir.

AMEA-nın vitse-prezidenti akademik İradə Hüseynova ilk öncə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda gedən döyüşlərdə səhəd olan qəhrəman general, zabit və əsgərlərimizin, yeni zəmanədə, COVID-19-la mücadilədə həyatını itirmiş fədakar həkimalərimizin əziz xatirəsinə anılmışdır. Natiq Azərbaycançının qürətli Silahlı Qüvvələrinin və "həkimlər ordusu"

su'nun şücaətini yüksək qiymətləndirmiş, konfrans iştirakçılarına Ali Baş Komandanın əman dəstəyini ifadə etmişdir.

Sonra akademik İradə Hüseynova təşkilat komitəsinin sədri, AMEA-nın prezidenti akademik Ramiz Mehdiyevin adından beynəlxalq tədbirin iştirakçılarına salnaması, onun pandemiyaya qarşı mübarizədə görülən işlərə bağlı fikirlərini və konfransın işinə arzuladığına çatdırmışdır. "Pandemiyə elan olunduğundan sonra bir sıra ölkələr, o cümlədən Azərbaycan xüsusü tədbirlər planı hazırlamış, karantini rejimi tətbiq etmiş və müxtəlif qabaqçılıq işlər görməklə virusun yayılmasını qarşısını almışdır.

Azərbaycanın vaxtında həyata keçirdiyi preventiv tədbirlər nəticəsində ölkəmiz bir sıra dövlətlər üçün nümunə olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən uzaqgörən və müdrik siyasət nəticəsində insanların sağlamlığının təminatı olmuşsa, eləcə də sosial rifahının yaxşılaşdırılması istiqamətində atılan addımlar öz real nəticələrini vermişdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında da pandemiyaya qarşı mübarizə üzrə müvafiq sərəncamlar verilmiş və onların icrasını təmin edilmişdir. AMEA-da akademik Ramiz Mehdiyevin rəhbərliyi altında postpandemiyə dövrü üçün elmi fəaliyyət proqramı hazırlanmışdır. Bu proqramda əsas sağlamlığı ilə bağlı tədqiqatların genişləndirilməsi də öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanda virusa qarşı mübarizədə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə digər təşkilatların qüvvələri birləşdirilməsi, dövlət biotəhlükəsizlik sistemində real təhəzürə verilmişdir. İnənirəm ki, hazırkı konfrans qarşısı qoyulmuş məsələlərə çatmaqda əhəmiyyətli rol oynayacaqdır. Bu işdə hamınıza uğurlar arzulayırıram".

Daha sonra söz Milli Məclisin Səhiyyə Komitəsinin sədri akademik Əhliman Əmiraslanova verilmişdir. O, COVID-19 pandemiyası ilə bağlı aktual elmi-praktiki məsələlərin müzakirəsi məqsədilə təqdim olunan beynəlxalq konfransın əhəmiyyətindən danışmışdır. Natiq koronavirusa qarşı mübarizədə bağlı Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi, Səhiyyə Komitəsinə görülən işlər, qəbul edilən qanunlar haqqında məlumat vermiş, Milli Məclis və AR Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən pandemiyaya qarşı mübarizədə əhalinin sağlamlığının qorunması, eləcə də sanitar-epidemioloji sağlamlıq haqqında hüquq aktların hazırlanmasını diqqətə çatdırmışdır.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə pandemiyada Azərbaycanda virusun geniş yayılmasının qarşısının alınması üçün ölkə ərazisində çəvik və sistemli preventiv tədbirlərin həyata keçirildiyini deyən Əhliman Əmiraslanov qeyd etmişdir ki, bu məqsədlə ölkəmizə Avropa istehsalatı laboratoriyası təstislər, tibb avadanlıqları və lazımların, qoruyucu vasitələr vaxtında gətiriləcək təbii müəssisələrinə təhvil verilmişdir. Ölkə Pre-

zidentinin sərəncamı ilə COVID-19 xəstəliyi ilə mücadilədə tibb işçilərinin sosial müdafiəsi gücləndirilmiş, onların əməkdaşlarına aylıq vəzifə məaşlarının 3-5 misli həcmdə əlavələr müəyyən edilmişdir. Heydər Əliyev Fondu və Heydər Əliyev Mərkəzinin dəstəyi ilə Yeni Çağrı Mərkəzi yaradılmış, koronaviruslu xəstələrin müalicəsinə psixologiya həkimaları və tibb personalına cəlb olunmuş dəstək göstərilməsi təşkil edilmişdir.

Akademik Əhliman Əmiraslanov koronavirusa qarşı dərman preparatlarının və vaxsınların əldə olunması üçün bütün təşkilatlarla və tədqiqatlarla birgə fəaliyyət göstərəcəyini əhəmiyyətindən danışmışdır. "Vaxsınların hazırlanmasına müəyyən qədər vaxt tələb olunduğundan bu virusla birgə yaşamağa öyrənməliyik", - deyən akademik, həmçinin qeyd etmişdir ki, tibbi maskaların istifadəsi, sosial məsafənin gözlənilməsi və gigiyenik tədbirlərə əməl olunması ilə COVID-19-la daha asan mübarizə aparmaq mümkündür.

Sonra açılış mərasimində Azərbaycan Respublikası Səhiyyə nazirinin müavini Rahim Əliyev çıxış edərək COVID-19 pandemiyasının doğurduğu tibbi və sosial-iqtisadi problemlərdən, bütün dünyədə xəstəliyin törətdiyi itkilərdən danışmışdır. O diqqətə çatdırmışdır ki, Prezident İlham Əliyev və ölkənin Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva öz çıxışlarında dəfələrlə pandemiyanın müxtəlif sferalara təsiri məsələsinə toxunmuş, problemlərin həlli yollarını göstərmişlər. Natiq sonra demişdir: "Natiqə etibarini bu gün gələcək yoxlunmanın azılması həkimalar tərəfindən həyata keçirilən strategiyamız düzgün seçildiyini göstərir. Epidemioloji tədqiqatlar da yoxluma sayının azalmasına təsir etmişdir". Nazir müavini çıxışının sonunda bu kimi tədbirlərin keçirilməsini önəmli olduğunu, alimləri bir araya gətirərək onlara öz tədqiqatlarını bölmüşəm üçün geniş imkanlar yaratdığını nəzərə çatdıraraq konfransın işinə uğurlar arzulamışdır.

Toplantıda Tibbi Ərazi Bölmələrinin İdarəetmə Birliyinin İdarə Həyatının (TÖBİB) sədri Ramın Bayramlı Azərbaycanda yeni növ koronavirusla mübarizə tədbirləri və qarşıda görülməsi nəzərdə tutulan işlər haqqında geniş tədqiqatla çıxış etmişdir. O, ölkəmizdə COVID-19 ilə mübarizədə cəlb olunmuş həkimalar və tibb personalına onlayn rəhbərlik, eləcə də canlı ünsiyyət vasitəsilə təlimlərin keçirildiyini, ilk dəfə olaraq tam avtomatlaşdırılmış PZR laboratoriyalarının TÖBİB tərəfindən Azərbaycana gətirildiyini, hazırda ölkədə çoxsaylı yeni laboratoriyaların fəaliyyət göstərdiyini diqqətə çatdırmışdır.

Ramın Bayramlı çıxışında koronavirusla bağlı tədqiqatların aparılması, dərman və vaxsınların hazırlanması istiqamətində sıx əməkdaşlıq, bu əməkdaşlıqda AMEA-nın əlaqələndirici rolunun son dərəcə vacib olduğunu xüsusilə vurğulayıb bildirmişdir.

sağlam gələcəyin təminatına doğru"

Sonra Azərbaycan Respublikası Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi sədrinin müavini Elxan Mikayılov çıxış edərək konfransın əhəmiyyətini vurğulamış və bildirmişdir ki, bütün dünyanın koronavirusla mübarizə çində olduğu bir vaxtda xestəliyin xüsusiyyətləri və ona qarşı təbii addımların mübarizə metodlarını elmi cəhətdən araşdırılması, eyni zamanda, genetik xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla xestəliyə qarşı mübarizə yollarının təklif edilməsi çox vacib məsələdir. Qlobal pandemiyinin ortaya çıxardığı mühüm məsələlərdən biri də insanların immun sistemini gücləndirilməsidir. Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi Koronavirus yayılmağa başladığı ilk gündən Operativ Qərarlarla əməkdaşlıq edərək, xüsusi icmal işə, topdan və parəkəndə satış obyektlərində profilaktik tədbirlərə dair metodiki göstərişlər hazırlayıaraq icmatıyala təqdim etmişdir. Digər vacib istiqamət laboratoriya müayinələrinin aparılması olduğuna deyən Elxan Mikayılov Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin tərkibində hazırda 9 stasionar laboratoriyanın fəaliyyət göstərdiyini bildirmişdir.

Sonra söz akademik Əli Abbasov verilmişdir. O qeyd etmişdir ki, Azərbaycan da daxil olmaqla az sayda ölkə yalın düzün qərarların qəbulu, müayinə təqdimatı və tibbi-bioloji müalicəvi tədbirlərin görülməsi ilə vəziyyətdə minimum itkilərlə xəlaq bilməlidir. Əli YTP-də xüsusi karantin müddətində görülən işlər haqqında məlumat verərək elm və iqtisadiyyat arasında körpü rolunu oynayan və təqdimatın əsas məqsədinin alınması elmi tədqiqat nəticələrinin kommersiyalaşdırılmasında ibarət olduğunu qeyd etmişdir. Akademik Əli Abbasov koronavirusun təhlükə mənbəyi olması ilə yanaşı, bir çox sahələrlə, əsasən də yüksək texnologiyaların inkişafına müsbət stimullaşdırıcı təsir xüsusiyyətlərini ortaya çıxardığına diqqət çəkmişdir. "Məlumdur ki, COVID-19-un bütün dünyada vüsət alması ilə bir sıra sahələrdə sürətli inkişaf müşahidə olunağa başlaya. Buraya tibbi-bioloji istiqamətlərdən başqa, informasiya texnologiyaları sahəsi də aiddir. Məsələn, pandemiya dövründə tibbi xidmətlərin rəqəmsal platformalar üzərində təqdim olunması ön plana çıxmışdır".

Əli Abbasov artıq koronavirusla mübarizə üçün sənə intellekt və müasir texnologiyaların tətbiqi ilə dünyada bir neçə elmi program hazırladığını deyir. Əli Abbasovda TƏBİB-in yaradıldığı "E-Təbib" proqramını yüksək qiymətləndirərək, mobil tətbiqin ölkəmizdə və sahədə ilk tətcrübə olduğunu vurğulamışdır.

Beynəlxalq konfransın açılış toplantısında AMEA-nın vitse-prezidenti akademik İradə Hüseynovanın çıxışı ilə yekun vurulmuşdur. O çıxışında deyir: "Bəşəriyyət öz tarixi boyunca dəfələrlə patogen mikroorqanizmlərin səbəbindən yaranan və çoxsaylı qurbanlara səbəb olan bir sıra pandemiyalarla üzgəmişdir. Tarix ərzində dəfələrlə xəq qaldırılmış və qurbanlarının sayı bir neçə yüz milyonlara ölkənin donuz qripi, Yustinin vəbəsi və ya bu-bon taunu, QİÇS, İspan qripi, "qara ölüml", çikək, vəba, ebola, quş qripi, vərem, maliyariya, və s. kimi son dərəcə qorxulu yoluxucu xestəliklər zəncirini XXI əsrin əvvəllərində mənşəci bir-birə yaxın bir neçə təhlükəli virus - SARS-CoV-1, MERS, yeni SARS-CoV-2 (COVID-19) pandemiyası da oçukmuşdur. İlk yoluxması 2019-cu ilin axırlarında Çinün Uhan şəhərində qeydə alınan yeni COVID-19 pandemiyası həm dünyanın sahiyyə sistemini, həm iqtisadiyyatını və iş həyatını, həm də bütün müvafiq elm sahələrini, sözün əsil mənasında, çətin sınaq qarşısında qoymuşdur".

Pandemiyaya qarşı uğurla mübarizə aparan ölkələr sırasında Azərbaycanın yer almasını səbəblərindən danışan natiq daha sonra demişdir: "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin hakimiyyətə olduğu dövrdə ölkədə 700-dən çox səhiyyə ocağı, müasir klinikalar inşa olunmuş və ya əsaslı təmir edilmişdir. Pandemiya dövründə bu işlər daha da intensivləşdirilmiş, ölkənin sahiyyə sistemi qısa müddət ərzində yenidən qurulmuşdur. Son aylarda istifadəyə verilmiş "Yeni klinika", çoxsaylı modul tipli xəstəxanalar mövcud imkanları daha da genişləndirmişdir. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı ilə sıx əməkdaşlıq qurulmuşdur. Tibbi və diaqnostika avadanlıqları ilə təchiz olunmuş laboratoriyalar koronavirusla bağlı fəaliyyətlərə cəlb edilmiş, xaricdən testlər və sənəi tənaüli aparatları alınaraq ölkəyə gətirilmişdir. Xaricdə təhsil almış və fəaliyyət göstərən xeyli azərbaycanlı həkim ölkəyə dəvət edilmiş və pandemiyaya qarşı mübarizəyə qoşulmuşdur. İqtisadiyyatın davamlılığını qorunması, əsəl sektorun dəstəklənməsi, cəmiyyətin az təminatlı və pandemiyadan ziyan çəkmə sektoruna yardımın göstərilməsi üzrə atılan addımlar da tədqiqatçıdır. İnancım ki, möhtəram Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmiz bütün təleyüklü mücadilələrə, o cümlədən koronavirus pandemiyasına qarşı mübarizədə qalib çıxacaqdır".

Akademik İradə Hüseynova bu gün bütün dünyada koronavirusla mücadilə və xestəliyin müalicəsi ilə yanaşı, geniş diapazonda elmi tədqiqat işləri də aparıldığına diqqət çəkmişdir: "Hazırda minlərlə virus genomu ardıcılı oçunmuş, mutasiya edilmiş ştammlar müəyyən edilmiş, virusun endositə, çoxalma və ekzositə mexanizmləri aydınlaşdırılmış, xestəliyin müalicəsində bir sıra klassik preparatların effektivliyi yoxlanılmış, yeni preparat və vaksininlər hazırlanmış və sınağı davam edir. Xüsusi elmi-praktiki önəm kəsb edən tədqiqat istiqamətlərindən biri bu xestəliyin yayılma tezliyinə və letallıq dərəcəsinə təsir edəcək 3 əsas amilin - insanın nisbi sağlamlıq durumunun, yeni koronavirus genomu və proteom variasiyalarının və etrar mühlitinin ayrılıqla və əlaqəli təsirinə tədqiqatdır. Tədqiqat baxımından bir maraqlı məqam da budur ki, dünya üzrə müxtəlif ölkə populyasiyalarında SARS-CoV-2-nin yayılma intensivliyi və letallığındakı əhəmiyyətli dərəcədə fərqlər müşahidə olunur".

Sonra konfransın məqsədlərini diqqətə çəldirən akademik İradə Hüseynova qeyd etmişdir ki, Azərbaycanda virusla və ona qarşı mübarizə ilə bağlı Milli Elmlər Akademiyasının, Səhiyyə Nazirliyinin, Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin, TƏBİB-in, universitetlərin qüvvələri birləşdirilmiş, birgə multidisiplinar tədqiqatlar aparılmış və dərnləşdirilmişdir. Müvafiq elm sahələrini təmsilçiləri dövlət təhlükəsizlik sistemində, gözlənilməz təbii və sənəi balalara hazırlıqla real təhlələr vermək üçün lazım olan hər şeyi təmin etməyə hazır olmalıdırlar.

Çıxışının sonunda akademik İradə Hüseynova konfransın qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olacağına, konfransda aparılacaq diskussiyaların bir sıra problemlərə aydınlıq gətirəcəyinə və elminizin müvafiq sahələrinin inkişafına lazımı təkan verəcəyinə əminliyini ifadə etmişdir.

Sonra tədbir AMEA-nın müxbir özü Nuru Bayramov və professor İsmayıl Zülfiqarovun moderatorluğu ilə öz işinə davam etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, konfransda maruzələr üç dilə (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) təqdim olunmuşdur. İlk plenaryada Indiana Bioelmlər Tədqiqat İnstitutunun professoru, AMEA Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunda beynəlxalq laboratoriyanın müdiri Vidadi Yusubov "COVID-19 üçün terapevtik antiçisimlər" və TƏBİB-Tibbi Profilaktika İnstitutunun direktoru, tibbi elmləri doktoru, professor Adil Allahverdiyev "COVID-19 üçün vaksın hazırlanmasında müvafiq vəziyyət" mövzusunda maruzələr çıxış etmişlər.

Daha sonra bölmə iclasları ilə davam edən konfransda "SARS-CoV-2 və renin-angiotenzin-aldosteron sistemli arasında qarşılıqlı əlaqə", "Azərbaycanın antiviral blikləri və onların istifadə yolları", "Koronavirus genomlarının ümumi struktur təşkili", "Uşaqlarda yeni koronavirus infeksiyası (COVID-19) və digər mövzularda yerli və xarici alimlərin çıxışları dinlənmiş, geniş müzakirələr aparılmışdır.

Konfransın sonrakı iclaslarına AMEA-nın müxbir özü Pənah Muradov və biologiya üzrə fəlsəfi doktoru Ələmdar Məmmədov moderatorluq etmişlər. İlk iclasda Türkiyənin Akademik Universitetinin professoru, AMEA Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunda beynəlxalq laboratoriyanın müdiri AMEA-nın müxbir özü Tərfan Məmmədov "Müxtəlif ölkələrdə aşkar olunmuş yeni SARS-CoV-2 koronavirus ştammlarının struktur zülallərini sekvans analizi və aminitürü variasiyaları", "TƏBİB-in Elmi Komitəsinin sədri, Azərbaycan Tibb Universitetinin şöbə müdiri, tibbi elmləri doktoru, professor Akif Qurbanov "COVID-19 - yeni tipli koronavirus infeksiyasının diaqnostika, müalicə və spesifik profilaktika problemləri" mövzularında plenarya maruzələri dinlənilmiş və geniş şərh-kü müzakirə edilmişdir.

Konfransın 2-ci gününün (5 avqust 2020-ci il) səhar toplantısını akademik İradə Hüseynova açaraq ilk öncə tədbir iştirakçılına AMEA-nın birinci vitse-prezidenti, akademik İbrahim Quliyevin konfrans iştirakçılına təbriklərini və arzularını çatdırmışdır. Daha sonra beynəlxalq konfrans öz işinə AMEA-nın Fiziologiya İnstitutunun direktoru, biologiya elmləri doktoru, professor Ulduz Həşimova və biologiya üzrə fəlsəfi doktoru Samirə Rüstəmovanın moderatorluğu ilə davam etmişdir.

Plenarya iclasda Azərbaycan Tibb Universitetinin kafedra müdiri, AMEA-nın müxbir özü Nuru Bayramovun "COVID-19 infeksiyasının klinik özeillikləri və özünü doğrultmuş müalicələr" və Marağı Tibb Elmləri Universitetinin (İran) professoru Dr. Əziz Eftəxarinin "Tibbi müəssisələrdə SARS-CoV-2-ni sürətli və asan deteksiya etmək COVID-19-un tədqiqatılması" mövzusunda maruzələri dinlənmişdir.

Konfransın bölmə iclası öz işini "Məsafədən spektrofotometrik müşahidə əsasında Bakı şəhəri havasında mikroorqanizmlərin yayılması ərealının operativ təyini", "COVID-

19 pnevmoniyasının diaqnostikasında döş qəfəsinin rentgenografiyası və kompüter tomoqrafiya müayinələrinin imkanlarının öyrənilməsi", "COVID-19 ilə bağlı mikarditlər", "COVID-19 xestəliyindən sonra yaranan psixoloji pozuntuların reabilitasiyası" və digər mövzularda maruzələrlə davam etdirilmişdir.

Avqustun 5-də günortadan sonra biologiya elmləri doktoru Dilzərə Ağayevanın və biologiya üzrə fəlsəfi doktoru Mehraq Abbasovun moderatorluğu ilə baş tutan plenarya iclasında AMEA Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun laboratoriya müdiri, AMEA-nın müxbir özü İlham Şahmurovun "MBBI SARS-CoV-2 və digər koronavirusların membran zülallarının bioinformatik müqayisəsi", Pusan Milli Universitetinin (Cənubi Koreya) tədqiqatçı-professoru, AMEA Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunda beynəlxalq laboratoriyanın müdiri professor İsmayıl Zülfiqarovun "SARS-CoV-2-nin zülalları və infeksiyanın qarşısının alınması üçün mümkün dərman namizədləri", Kembriç Tibbi Tədqiqatlar Şurası Molekulyar Biologiya İnstitutunun (Birləşmiş Krallıq) qrup rəhbəri, MBBI-də beynəlxalq laboratoriyanın müdiri professor Qərib Mürsüdoğlunun "Viruslar və pandemiya: Gələcək üçün zəruri olan təhsil və elmi istiqamətlər" mövzusunda etdikləri maruzələr böyük marağa səbəb olmuş, maruzələrlə çoxsaylı suallar verilmiş, maruzələr ətrafında geniş müzakirələr aparılmış, müxtəlif təkliflər səsləndirilmişdir.

Konfransın 6 avqust 2020-ci ildə baş tutan iclasında ilk olaraq biologiya üzrə fəlsəfi doktoru Nurməmməd Mustafayev "Azərbaycan şəhərlində X-romosom DNT-nin polimorfizmi" mövzusunda aparılmış tədqiqat işinin nəticələrini maruzə etmişdir. Daha sonra konfrans iştirakçılıqlarının "COVID-19 xestəliyinin molekulyar diaqnostikasında xüsusiyyət nəzəri", "Stasionar COVID-19 xestəliyə müalicə nəticələri", "Yarasa balıq zoonoz virusların potensial təbii rezervuarı kimi", "Koronavirus infeksiyasının (COVID-19) perimenopausal dövrdə olan qadınların təsiri", "SARS-CoV-2 virusuna qarşı təhlükəsiz və effektiv peyvəndin alınması ehtimalı varmı?" və s. mövzularda çıxışlar dinlənmişdir.

Onlayn konfransın başlanmasında AMEA-nın müxbir özü Nuru Bayramov, Bakı Dövlət Universitetinin Təbii Riyaziyyat Elmi Tədqiqat İnstitutunun direktoru, akademik Fikrət Əliyev, professor Qərib Mürsüdoğlunun, akademik Əli Abbasov, professor Vidadi Yusubov, professor İsmayıl Zülfiqarov, professor Ulduz Həşimova, AMEA Botanika İnstitutunun Etnobotanika laboratoriyasının müdiri, biologiya üzrə elmlər doktoru Sayyara İbadullayeva, tibb üzrə fəlsəfi doktoru Allahverdiyev Şahveranov və digərləri çıxış edərək konfransın işi haqqında müsbət mülahizələrini və təkliflərini səsləndirmişlər.

Beynəlxalq konfransa yekun vuran AMEA-nın vitse-prezidenti akademik İradə Hüseynova demişdir: "Pandemiya bir daha göstərdi ki, ölkəmizdə həm fundamental, həm də tətbiqi elm sahələri daha intensiv şəkildə inkişaf etdirilməli, təbii və antropogen xarakterli təhlükə və risklərə qarşı elmi tədqiqatlar aparılmalıdır. Belə bir şəraitdə biologiya, xüsusi də təbii elmlərinə diqqət yonulmalıdır, biotibb sahəsi daha çox inkişaf etdirilməlidir. Bu gün yoluxucu xestəliklərə bağlı patoloji qanun populyasiya səviyyəsində, molekulyar-genetik tədqiqat böyük əhəmiyyət kəsb edir. Pandemiya ilə mübarizə tədbirləri çərçivəsində aparılan tədqiqatlar zamanı müasir texnologiyalar istifadə zəruridir, döndürücü sənaye inkişabının təlabərinə müvafiq olaraq biologiya və tibb sahələrində maşınöyrənmə və sənəi intellekt texnologiyaların tətbiqi olunmalı, nəticələrin proqnozlaşdırılmasına imkan verən dinamik sistemlər qurulmalıdır".

Sonda konfrans iştirakçılıqlarından ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevə müraciət ünvanlanmışdır.